

УДК 343.98.06

С.В. ПЕНЬКОВ, Харківський національний університет внутрішніх справ

КЛАСИФІКАЦІЯ ЗАСОБІВ ОПЕРАТИВНО- РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Ключові слова: засоби, оперативно-розшукова діяльність, класифікація, оперативні підрозділи, протидія злочинності

Останнім часом вітчизняному суспільству характерні такі явища, як загострення криміногенної обстановки з одночасним зростанням злочинності, зниження рівня життя населення, пов'язаного з соціально-економічною нестабільністю. Водночас аналіз способів, методів і засобів вчинення злочинів за останні декілька років свідчить про високу технічну оснащеність та витонченість злочинних елементів при здійсненні тих чи інших злочинних дій.

Вказане, перш за все, пов'язано з тим, що злочинність не має меж ані в часі, ані в просторі; вона деформує загальнолюдські цінності, підриває економіку, постійно погрожуючи життю й благополуччю всіх і кожного. При цьому її небезпека в історичному аспекті розвитку суспільства постійно зростає і вимагає постійного перегляду у використанні і вдосконаленні технічних засобів, прийомів і методів, що сприяють більш повному та швидкому розкриттю злочинів, а також попередженню злочинів [1]. По-друге, можна дійти висновку, що існує нагальна необхідність постійної ціленаправленої державної діяльності на забезпечення від злочинних посягань людини та в цілому суспільства, тобто, соціально-корисливої державної діяльності. Вказаною соціально корисливою діяльністю є оперативно-розшукова діяльність (далі – ОРД), під час якої за допомогою методів, заходів та засобів ОРД досягається ефективний результат в процесі протидії злочинності. Враховуючи вказане, можна резюмувати, що від фахівців у сфері ОРД вимагається вивчення з єдиних

правових позицій усіх складових ОРД, зокрема її засобів.

Взагалі, визначення різнопланових аспектів засобів оперативно-розшукової діяльності на протязі багатьох років перебуває в центрі уваги вчених, оскільки особливо важлива, а іноді й вирішальна роль належить засобам ОРД при документуванні злочинної діяльності, реалізації оперативної інформації, розшуку й затриманні злочинців (ОРД податкова). Тому не дивно, що вивченню окресленого питання було приділено увагу вченими із різних сфер юридичної науки, зокрема: із загальної теорії держави і права, кримінального права та криміналістики, оперативно-розшукової діяльності. Як підґрунтя вивчення даної проблематики можна назвати наукові праці таких вчених, як: С.С. Алексєєва, О.М. Бандурки, В.Д. Басай, В.Є. Боднаря, І.П. Бондаренка, М.Г. Варича, Л.Ф. Гули, В.О. Глушкова, Д.В. Гребельського, Е.О. Дідоренка, О.Ф. Долженкова, В.М. Євдокимова, М.О. Живко, В.П. Захарова, В.В. Каплунова, І.П. Козаченка, Я.Ю. Кондратьєва, О.А. Кириченка, А.А. Кисельова, В.А. Лукашкова, М.Я. Маньковського, В.В. Матвійчука, А.В. Мовчана, А.С. Морозова, Д.Й. Никифорчука, В.С. Овчинського, Ю.Ю. Орлова, В.Л. Регульського, М.В. Салтевського, О.Ф. Скакун, Л.П. Скалозуба, М.П. Стрельбицького, Л.Г. Титаренка, Н.Є. Філіпенко, В.В. Шендрика, О.І. Якимця та ін. Однак, констатуючи вагомий внесок зазначених вчених у розвиток теорії та практики використання засобів ОРД при протидії злочинності, зроблено висновок, що більшість досліджень були проведені без урахування останніх законодавчих змін.

В той же час, слід відмітити, що аналіз фахової літератури свідчить про те, що до цього часу триває дискусія щодо змісту поняття «засоби ОРД». Більшість вчених пропонує під ними розуміти сукупність об'єктів матеріального світу, за допомогою яких оперативні працівники виконують поставлені задачі та покладені обов'язки [2].

Разом із цим, у теорії оперативно-розшукової діяльності загальноприйнятим до остан-

нього часу було віднесення до засобів ОРД: оперативних обліків, оперативної техніки та службових собак.

Так, вирішення питань встановлення оперативного контролю, застосування заходів адміністративного та кримінально-правового впливу щодо конкретної особи спирається на сукупність наявних про неї певного роду відомостей, як здобутих окремо взятим працівником, так і його колегами з інших підрозділів. Таку інформацію, спеціальним чином систематизовану і розміщену, прийнято називати обліками. В даний час у підрозділах Національної поліції функціонує значна кількість обліків. З метою найбільш ефективного використання вони класифікуються за групою приналежності [3, с.11].

Застосування сучасних технічних засобів і вдосконалення прийомів їх використання в протидії злочинності є дієвим резервом підвищення ефективності оперативно-розшукової діяльності. Використовувані оперативними підрозділами технічні засоби називають «оперативною технікою». До неї відносяться спеціально виготовлені оптико-механічні та електронно-оптичні прилади, відео-звукозаписні, радіо-, пошукові та інші технічні засоби [3, с.12].

Іншим ефективним засобом ОРД є розшукові собаки та службові коні. Спеціально натреновані, вони застосовуються в розкритті злочинів, розшуку і затримання злочинців, виявленні наркотиків, для вибірки речей, в припиненні масових заворушень. Це далеко не повний перелік їх використання під час протидії злочинності [3, с.13].

Однак, нещодавно з'явилась тенденція щодо віднесення до засобів ОРД й інших складових. Вказане і обумовлює актуальність визначення класифікації засобів ОРД.

Загально визначено, що основою будь-якої класифікації є критерії, за якими можливо її подальше розроблення.

На нашу думку, першим є критерій законодавчого закріплення. З цього приводу доцільно відмітити, що взагалі можливість використання засобів оперативно-розшукової діяльності

визначена Конституцією України, Кримінальним процесуальним кодексом, Законами України «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про Національну поліцію» та відомчими нормативно-правовими актами. Наприклад, Законом України «Про Національну поліцію» закріплена можливість використання службових коней та службових собак в правоохоронній діяльності [4], зокрема, під час:

- а) патрулювання;
- б) переслідування та затримання особи, яка підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення;
- в) під час конвоювання (доставлення) затриманої або заарештованої особи;
- г) для відбиття нападу на особу та/або поліцейського.

Тобто, з наведеного можна дійти висновку, що сьогодні, ведучи мову про засоби оперативно-розшукової діяльності, не можна казати лише про належність до них службових собак, а слід виділяти як різновид взагалі службових тварин.

Також треба відмітити, що до появи у системі кримінального процесу інституту негласних слідчих розшукових дій, оперативно-розшукові та криміналістичні засоби були розмежовані як фактично, так і юридично. Перш за все, головною різницею були підстави використання засобів ОРД та криміналістики. Однак, після останніх докорінних змін у кримінальному процесуальному законодавстві вказані грані в окремих моментах стали «прозорими», оскільки, негласні слідчі (розшукові) дії, закріплені главою 21 КПК України, за сутністю та змістом проваджуваних дій корелюють із оперативно-розшуковими заходами, закріпленими ч.1 ст.8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», а окремі норми ч.1 ст.8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», з урахуванням змін, внесених законом № 4652-VI від 13.04.2012 року, побудовані як бланкетні та посилаються на окремі статті КПК України, що встановлюють порядок проведення негласних слідчих (розшукових) дій [5, с.188]. Тобто, можна резюмувати, що засоби, що вико-

ристовуються під час оперативно-розшукових заходів та негласних слідчих (розшукових) дій, і є засобами оперативно-розшукової діяльності, у зв'язку з чим їх можна розподілити на такі:

- використання яких безпосередньо визначено в оперативно-розшуковому законодавстві;

- використання яких закріплюється кримінальним процесуальним законодавством.

Наступним критерієм, на нашу думку, є розподіл засобів ОРД в залежності від способу їх використання. Зокрема, засоби ОРД розподіляються в такому випадку на:

- ті, що використовуються гласно;
- ті, що використовуються негласно;
- ті, що можуть використовуватись як гласно, так і негласно.

Окремо слід відзначити наявність такого критерію, як приналежність до тієї чи іншої групи об'єктів, зокрема:

1) засоби, що належать до оперативної техніки, а саме:

- спеціальні пристрої для негласного отримання та реєстрації аудіоінформації;
- спеціальні пристрої для негласного отримання та реєстрації відеозображення;
- спеціальні пристрої для негласного візуального спостереження за особою, місцем або річчю та одночасним документування;
- спеціальні пристрої для негласного зняття інформації для негласного зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж;
- спеціальні пристрої для негласного зняття інформації для негласного зняття інформації з електронних каналів зв'язку;
- спеціальні пристрої для негласного перехоплення та реєстрації інформації з технічних каналів зв'язку;
- спеціальні пристрої для негласного контролю поштових повідомлень і відправлень;
- спеціальні пристрої для негласного обстеження предметів і документів;
- спеціальні пристрої та знаряддя для негласного проникнення у приміщення, транспортні засоби, інші об'єкти та їх обстеження;

- спеціальні технічні засоби для негласного контролю за переміщенням транспортних засобів та інших об'єктів;

- спеціальні технічні засоби для негласного отримання (зміни, знищення) інформації з технічних засобів її зберігання, обробки та передачі;

2) засоби оперативного гардеробу, зокрема:

- оперативний одяг;
- засоби зміни зовнішності;

3) документи оперативного прикриття;

4) спеціальні хімічні реактиви;

5) оперативні обліки:

- для використання всіма працівниками правоохоронних органів;

- для використання виключно оперативними працівниками;

6) службові тварини:

- службові собаки;
- службові коні.

Наступним критерієм є часовий критерій, тобто в залежності від можливого часу їх використання:

- засоби, що можна використовувати на постійній основі (в повсякденній діяльності)

- засоби, що можна використовувати на короткострокові терміни (не більш, ніж декілька годин або діб);

- засоби, що використовуються в термін, визначений спеціальними, відповідними, документами (термін визначений ухвалою суду).

Також на підставі аналізу емпіричного матеріалу, можна класифікувати засоби ОРД в залежності від підстав їх використання:

- ті, що використовуються виключно на підставі ухвали слідчого судді;

- ті, що використовуються на підставі письмового наказу або доручення керівника територіального органу поліції;

- ті, що використовуються без спеціальних дозволів.

Отже, підводячи підсумок, можна резюмувати, що засоби оперативно-розшукової діяльності можна класифікувати в залежності від:

- правової сфери використання (законодавчий критерій);

- приналежності до тієї чи іншої групи об'єктів;
- можливого часу їх використання;
- підстав їх використання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Юрченко И. А. Методические рекомендации: основы оперативно-розыскной деятельности / Юрченко И. А. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bnti.ru/showart.asp?aid=878&lvl=05>.
2. Сілюков В. О. Засоби оперативно-розшукової діяльності : навч.-метод. посіб. / Сілюков В. О., Черков В. О. – Луганськ : РВВ ЛДУВС, 2007. – 96 с.

3. Засоби оперативно-розшукової діяльності ОВС : лекція / авт. кол.: Ю. В.Дрозд, В. Г.Телійчук та ін. – Кіровоград : Кіп.ЮІ НУВС України, 2004. – 19 с.

4. Закон України «Про Національну поліцію» : від 02.07.2015 р., № 580–VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.golos.com.ua/article/257729>.

5. Скулиш Є. Д. Кримінальний процесуальний кодекс України 2012 року – імпульс оновлення оперативно-розшукової діяльності / Є. Д. Скулиш // Оперативно-розшукова діяльність ОВС: проблеми теорії та практики : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Дніпропетровськ, 21 вересня 2012 р.). – Дніпропетровськ : ДДУВС, 2012. – С. 186–189.

Пеньков С. В. Класифікація засобів оперативно-розшукової діяльності / С. В. Пеньков // Форум права. – 2016. – № 3. – С. 199–202 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2016_3_36.pdf

Констатовано, що засоби оперативно-розшукової діяльності можна класифікувати: в залежності від правової сфери використання (законодавчий критерій); в залежності від приналежності до тієї чи іншої групи об'єктів; в залежності від можливого часу їх використання; в залежності від підстав їх використання.

Пеньков С.В. Классификация средств оперативно-розыскной деятельности

Констатировано, что средства оперативно-розыскной деятельности можно классифицировать: в зависимости от правовой сферы использования (законодательный аспект) в зависимости от принадлежности к той или иной группе объектов; в зависимости от возможного времени их использования; в зависимости от оснований их использования.

Penkov S.V. Classification of Operational Activities

The article is devoted to the classification criteria means operational activities. It was ascertained that the means of operational activities can be classified, depending on the scope of legal (legislative criterion); depending on affiliation to a particular group of objects; depending on the possible use of their time; depending on the reason for their use.